

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.1

DOI: 10.32342/2522-4115-2021-1-21-15

Н.П. ВОЛКОВА,

*доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри
інноваційних технологій з педагогіки, психології та соціальної роботи
Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)*

О.В. ЛЕБІДЬ,

*доктор педагогічних наук, доцент, заступник завідувача кафедри
інноваційних технологій з педагогіки, психології та соціальної роботи
Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)*

З ДОСВІДУ ВПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНЬО-НАУКОВОЇ ПРОГРАМИ «ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА» ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ТРЕТЬОГО (ОСВІТНЬО-НАУКОВОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 015 ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА (ЗА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯМИ)

У статті розкрито досвід впровадження освітньо-наукової програми «Професійна освіта» для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) у ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля». Охарактеризовано особливості та мету освітньо-наукової програми «Професійна освіта», а також її структуру (освітня і наукова складові). Наведено обсяг освітньої складової освітньо-наукової програми – 45 кредитів ЄКТС, з яких цикл дисципліни загальної (18 кредитів ЄКТС) та професійної (27 кредитів ЄКТС) підготовки, серед яких дисципліни вільного вибору здобувачів (12,5 кредитів ЄКТС). Особлива увага в освітньо-науковій програмі приділяється змісту компетентностей, достатніх для розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності у сфері освіти. Подано стислу характеристику змісту наукової складової програми, яка передбачає здійснення власних фундаментальних та/або прикладних наукових досліджень з відповідним оформленням одержаних наукових результатів у вигляді дисертаційної роботи, апробацію результатів дослідження.

Обґрунтовано та визначено методологічні підходи (системний, компетентнісний, діяльнісний, адрагогічний, студентоцентрикований, особистісно орієнтований, партисипативний, середовищний, інтегративний) і принципи (системності, науковості, систематичності й послідовності, наочності, інтеграції теорії та практики, свідомості й активності, індивідуального підходу, самостійності й активності суб'єктів навчання, міжпредметних зв'язків, позитивного емоційного фону навчання, забезпечення єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій) реалізації освітньо-наукової програми.

Визначено основні види навчальних занять, методів та засоби навчання майбутніх докторів філософії. Акцентовано увагу на особливостях пошукової дослідницької діяльності аспірантів. Детально охарактеризовано шляхи реалізації індивідуальної освітньої траєкторії для кожного аспіранта. Подано приклади наукових досягнень здобувачів вищої освіти (публікації у фахових виданнях, збірниках наукових праць, публікації результатів наукових досліджень іноземною мовою, проведення наукових досліджень у рамках виконання науково-дослідної роботи кафедри, проходження науково-педагогічного стажування тощо).

Ключові слова: освітньо-наукова програма, професійна освіта, доктор філософії, здобувачі третього рівня вищої освіти.

Постановка проблеми. Інтеграція України в європейський освітній і науковий простір, сучасний рівень розвитку українського суспільства висувають нові, все більш високі вимоги до підготовки кадрів вищої кваліфікації для професійної та вищої освіти, здатних розробляти та відстоювати наукові проекти щодо розвитку систем навчання професійних дисциплін, впроваджувати їх у педагогічну практику закладів професійної та вищої освіти, а також вирішувати наукові проблеми удосконалення професійної підготовки майбутніх викладачів як суб'єктів формування інтелектуального потенціалу суспільства. Саме тому підготовка докторів філософії є одним із пріоритетних напрямів модернізації вищої освіти, про що йдеться в Законі України «Про вищу освіту» [7], Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) [12].

Уже протягом чотирьох років ЗВО України здійснюють підготовку здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за власними освітньо-науковими програмами згідно з отриманою ліцензією на відповідну освітню діяльність. А отже, докторські програми в Україні наразі переживають етап становлення.

Відтак, проблема розроблення й реалізації закладами вищої освіти та науковими установами якісних освітньо-наукових програм, що відповідали б вимогам часу і сприяли формуванню професійних компетентностей майбутніх докторів філософії, висвітлення перспектив подальшого вдосконалення сучасної теорії і практики підготовки фахівців найвищої кваліфікації, набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень. Проблема професійної підготовки здобувачів третього (PhD) рівня вищої освіти за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) в умовах аспірантури протягом останніх років знайшла відображення у низці досліджень вітчизняних (Я. Бельмаз [1], А. Вітченко [3], Н. Волкова [4], О. Семенов [15] та ін.) та зарубіжних науковців [17; 18; 19 та ін.], що розглядають різноманітні її аспекти. Дослідники виокремлюють широкий спектр проблемних питань, пов'язаних з підготовкою докторів філософії.

Так, особливості впровадження компетентнісного підходу в підготовці майбутніх докторів філософії в галузі освіти досліджувала О. Пшенична [13]. Формування акмеологічної культури докторів філософії стало предметом досліджень О. Семенов [15]. Методологічні засади підготовки майбутніх докторів філософії стали предметом дослідження В. Меньяйло [9]. С. Вітвицька обґрунтувала доцільність реалізації системного, особистісно-діяльнісного, середовищного, проектно-технологічного підходу до підготовки аспірантів зі спеціальності «Професійна освіта» [2]. Є. Ніколаєва акцентувала увагу на змісті освітньої програми підготовки аспірантів [10]. Підходи і принципи забезпечення та розвитку системи забезпечення якості підготовки докторів філософії студіювала І. Линьова [8]. Особливої уваги заслуговують наукові нароби І. Олійник, яка переймається питаннями формування дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії в умовах аспірантури [11].

П. Щипанський, А. Корецький, Г. Капосльоз, М. Зайцев на підставі вивчення досвіду підготовки докторів філософії у країнах Європейського союзу, виокремили провідні тенденції, урахування яких сприятиме ефективній підготовці докторів філософії в Україні: «збереження різноманітності систем організації докторської освіти, забезпечення права вищих навчальних закладів самостійно формувати власні місії та профілі, а отже, і власні пріоритети з погляду програмних і дослідницьких уподобань; стандартизація вищої освіти у частині забезпечення розвитку здобувачів вищої освіти та дослідників їх зайнятості на теренах Європи чи України відповідно; збільшення в структурі докторських програм спеціалізованих навчальних курсів і тренінгів» [16, 141].

В окремих розвідках за порушеною проблемою спостерігаються прагнення дослідників на підставі вивчення зарубіжного досвіду віднайти родзинки у підготовці докторів філософії з метою запровадження їх в практику українських ЗВО (Я. Бельмаз [1], Н. Демченко [5], Н. Долінська [6], К. Рибачук [14] та ін.).

Незважаючи на численність досліджень, на наш погляд, це питання протягом останнього десятиріччя залишається одним з пріоритетних, тому потребує подальшого вивчення, аналізу досвіду підготовки аспірантів у закладах вищої освіти.

Формулювання мети. Мета статті полягає в презентації змісту освітньо-наукової програми «Професійна освіта» за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) та досвіду її реалізації протягом 2016–2020 рр. у ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля».

Виклад основного матеріалу. Перш за все зазначимо, що ОНП «Професійна освіта» за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» розроблено відповідно до Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р., Постанов Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» від 23.11.2011 р. № 1341, «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти» від 30.12.2015 р., Наказу МОН України № 600 «Про затвердження та введення в дію Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти» від 01.16.2016 р, Зальцбургських принципів (<https://eua.eu/downloads/publications/salzburg%20ii%20recommendations%202010.pdf>), Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінетів Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261. ОНП розроблено (ухвалено вченою радою Університету 12.02.2016 р., протокол № 1) і вперше введено у 2016 р. ОНП впроваджено з 1 вересня 2016 року. Того ж року опубліковано концепцію освітньо-наукової програми підготовки науково-педагогічних кадрів в аспірантурі зі спеціальності 015 Професійна освіта [4].

Протягом чотирьох років (за результатами анкетування аспірантів, стейкхолдерів) ОНП переглядалась та уточнювалась з метою забезпечення освітніх потреб здобувачів вищої освіти для створення індивідуально-освітньої траєкторії з урахуванням рекомендацій потенційних роботодавців, академічної спільноти та здобувачів вищої освіти (стейкхолдерів), а також на підставі рекомендацій МОН України у зв'язку з оновленням структури освітньо-наукових програм та з урахуванням рекомендацій Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Чинну редакцію ОНП «Професійна освіта» затверджено зі змінами та доповненнями рішенням Вченої ради ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» від 14.05. 2020 р., протокол № 2.

Метою ОНП «Професійна освіта» є підготовка висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів, здатних до дослідницько-інноваційної, науково-педагогічної, проектної діяльності, якісного супроводу освітнього процесу та креативного розв'язання актуальних проблем у сфері професійної освіти, проведення та успішного завершення наукового дослідження і подальшої професійно-наукової діяльності, що є основою їх конкурентоспроможності на ринку праці в Україні та за її межами.

Вона спрямована на набуття здобувачами третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти інтегральних, загальних та спеціальних компетентностей щодо здійснення інноваційної викладацької, психолого-педагогічної, проектної, науково-дослідної й управлінської діяльності у ЗВО; оволодіння компетентностями викладача ЗВО, здатного здійснювати, формулювати і розв'язувати комплексні наукові й практичні проблеми професійної освіти, успішно працювати та бути конкурентоспроможним на ринку праці.

Особливість ОНП забезпечується низкою актуальних та унікальних ефективних науково-методологічних новацій, зокрема: підготовка фахівців інноваційного типу (викладачів-дослідників, фасилітаторів, коучів), здатних до студентоцетрованого навчання; формування і розвиток компетентностей через участь у наукових дослідженнях; забезпечення можливості творчої співпраці аспірантів та викладачів-майстрів; залучення науково-педагогічних працівників за такими трьома категоріями: провідні науковці у галузі професійної освіти Університету, фахівці-практики ЗВО регіону, експерти-консультанти – представники провідних ЗВО України. ОНП ґрунтується на методологічних засадах освітньої галузі та результатах сучасних наукових досліджень у сфері інноваційного розвитку теорії і практики професійної освіти, спрямована на розвиток теоретико-методологічної та методико-прикладної бази професійної освіти та орієнтує на актуальні спеціалізації з акцентуалізацією на но-

вітні тенденції розвитку професійної освіти, що поглиблює фаховий науковий світогляд і забезпечує підґрунтя для проведення науково-педагогічних досліджень та подальшої науково-педагогічної діяльності.

Освітньо-наукова програма охоплює широке коло сучасних інноваційних векторів розвитку теорії і практики професійної освіти, що формує актуалізовану теоретико-прикладну базу для проведення наукових досліджень.

Освітня складова програми становить 45 кредитів ЄКТС та реалізується упродовж чотирьох семестрів, містить дисципліни загальної (18 кредитів ЄКТС) та професійної (27 кредитів ЄКТС) підготовки, серед яких дисципліни вільного вибору здобувачів (12,5 кредитів ЄКТС). Загальний бюджет навчального часу ОНП 1350 годин (45 кредитів), з яких 378 (28%) аудиторних годин, 972 години (72%) самостійної роботи.

ОНП включає чотири компоненти, які забезпечують набуття таких компетентностей:

– здобуття глибинних знань із спеціальності, за якою аспірант проводить дослідження, зокрема, засвоєння основних концепцій, розуміння теоретичних і практичних проблем, історії розвитку та сучасного стану наукових знань за обраною спеціальністю, оволодіння термінологією з досліджуваного наукового напрямку забезпечують дисципліни «Педагогічні технології в сучасній вищій освіті», «Психологія педагогічної діяльності викладача закладу вищої освіти», «Інноваційні педагогічні системи XXI ст.», «Основи андрагогіки», «Рефлексія особистісно-професійного розвитку» (15 кредитів ЄКТС);

– оволодіння загальнонауковими (філософськими) компетентностями, спрямованими на формування системного наукового світогляду забезпечується вивченням дисципліни «Філософія науки і методи наукових досліджень» (4 кредити ЄКТС);

– цілеспрямоване набуття універсальних навичок дослідника, зокрема, **усної та письмової презентації результатів власного наукового дослідження** українською мовою; застосування сучасних інформаційних технологій у науковій діяльності, організації та проведенні навчальних занять; управління науковими проектами та/або складення пропозицій щодо фінансування наукових досліджень; реєстрації прав інтелектуальної власності, забезпечує зміст дисциплін «Підготовка, апробація та презентація результатів дисертаційного дослідження» (3 кредити ЄКТС), «Технологія педагогічного наукового дослідження» (3 кредити ЄКТС), «Управління проектами в сфері освіти» (3 кредити ЄКТС), «Рефлексія особистісно-професійного розвитку» (3,5 кредити ЄКТС), «Самоменеджмент та саморозвиток викладача закладу вищої освіти» (3,5 кредити ЄКТС). Ці дисципліни надають здобувачам можливості формулювати концепцію наукового дослідження, започатковувати, планувати, реалізовувати та коригувати послідовний процес ґрунтовного наукового дослідження у сфері професійної освіти з дотриманням належної академічної доброчесності; подавати науковому співтовариству експериментальні досягнення у вигляді наукових статей, доповідей, мультимедійних презентацій відповідно до прийнятих стандартів і форматів професійного співтовариства; апробувати й публічно подавати та захищати результати наукових досліджень, рецензувати та реферувати наукові статті, перетворювати результати досліджень на професійні рішення, прикладні рекомендації, стратегії тощо. Педагогічний супровід і підтримка досліджень науковими керівниками з опорою на зміст дисциплін ОНП допомагає аспірантам адекватно оцінити власні наукові надбання, якісно виконати і захистити дисертаційну роботу;

– на здобуття мовних компетентностей, достатніх для подання і обговорення результатів своєї наукової роботи іноземною мовою (англійською або іншою: французькою, німецькою, іспанською) в усній та письмовій формі, а також для повного розуміння іноземних наукових текстів з відповідної спеціальності спрямована дисципліна «Іноземна мова для академічних цілей» (6 кредитів ЄКТС).

Контент ОНП спрямований на формування компетентностей, достатніх для розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності у сфері освіти та пропонування підходів до їх вирішення, що передбачає проведення власних наукових досліджень та/або здійснення інновацій і характеризується невизначеністю умов і вимог (табл. 1).

Таблиця 1

Компетентності випускника освітньо-наукової програми «Професійна освіта»

Група компетентностей	Шифр та зміст компетентностей
Інтегральна	<p>ІК-1. Здатність особи розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності у сфері освіти та пропонувати підходи до їх вирішення, що передбачає проведення власних наукових досліджень та/або здійснення інновацій і характеризується невизначеністю умов і вимог</p>
	<p>КЗ-1. Здатність до абстрактного мислення, пошуку та критичного аналізу інформації, генерування нових ідей</p> <p>КЗ-2. Здатність започатковувати, планувати, реалізовувати та коригувати послідовний процес ґрунтовного наукового дослідження, дотримуючись належної академічної доброчесності</p> <p>КЗ-3. Здатність демонструвати культуру усної, письмової та візуальної комунікації вміння презентувати результати власного наукового дослідження українською мовою та однією з мов Ради Європи</p> <p>КЗ-4. Здатність розробляти та управляти науковими проектами.</p> <p>КЗ-5. Здатність налагоджувати соціальну, наукову взаємодію, співробітництво, попереджати та розв'язувати конфлікти</p> <p>КЗ-6. Здатність до пошуку, оброблення, аналізу і контекстуалізації значного обсягу наукової інформації з різних джерел, інтерпретації результатів наукових досліджень</p> <p>КЗ-7. Здатність до застосування сучасних інформаційних технологій та програмних продуктів у викладацькій та науковій діяльності</p> <p>КЗ-8. Здатність генерувати нові ідеї, виявляти креативність</p> <p>КЗ-9. Здатність демонструвати прихильність до етичних зобов'язань та етики поведінки в наукових дослідженнях, професійних діях</p> <p>КЗ-10. Здатність планувати і вирішувати завдання власного професійного та особистісного розвитку</p> <p>КЗ-11. Здатність працювати самостійно і в команді, комунікувати з колегами з питань галузі щодо наукових досягнень як на загальному рівні, так і на рівні спеціалістів</p>
Спеціальні (фахові, предметні)	<p>КС-1. Здатність демонструвати комплексні знання філософсько-світоглядних засад, сучасного стану, тенденцій розвитку і наукових досягнень у сфері професійної освіти</p> <p>КС-2. Здатність виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у сфері професійної освіти та дотичних міждисциплінарних напрямках і можуть бути опубліковані в провідних наукових виданнях з певної сфери та суміжних галузей</p> <p>КС-3. Здатність обирати і ефективно використовувати інноваційні освітні технології, методи і засоби навчання й виховання з метою забезпечення запланованого рівня особистісного та професійного розвитку здобувачів вищої освіти</p> <p>КС-4. Здатність демонструвати знання та вміння розробки власних методик організації та проведення навчальних занять різних організаційних форм навчання у професійній школі</p> <p>КС-5. Здатність демонструвати значну авторитетність, високий ступінь самостійності, академічну та професійну доброчесність, послідовну відданість розвитку нових ідей або процесів у передових контекстах професійної та наукової діяльності</p> <p>КС-6. Здатність знаходити, відбивати, контекстуалізувати та інтерпретувати значний обсяг наукових, документальних, професійних матеріалів</p> <p>КС-7. Здатність продукувати і обґрунтовувати нові перспективні ідеї, приймати обґрунтовані інноваційні рішення у сфері професійної освіти, зокрема, в ситуаціях, що потребують нових стратегічних підходів</p> <p>КС-8. Здатність ініціювати, організовувати та керувати інноваційними освітніми проектами</p> <p>КС-9. Здатність подавати науковому співтовариству експериментальні досягнення у вигляді наукових статей, доповідей, мультимедійних презентацій відповідно до прийнятих стандартів і форматів професійного співтовариства</p> <p>КС-10. Здатність і готовність до реалізації стратегії саморозвитку та самовдосконалення</p> <p>КС-11. Здатність до професійної рефлексії</p> <p>КС-12. Здатність інтерпретувати результати наукових досліджень та брати участь в дискусіях із досвідченими науково-педагогічними працівниками стосовно наукового значення та потенційних наслідків отриманих результатів</p> <p>КС-13. Здатність розробляти і реалізовувати нові й удосконалювати чинні освітні програми і педагогічні технології вищої освіти студентів</p> <p>КС-14. Здатність апробувати й публічно подавати та захищати результати наукових досліджень, рецензувати та реферувати наукові статті, перетворювати результати досліджень на професійні рішення, прикладні рекомендації, стратегії тощо</p>

Практична підготовка є обов'язковим компонентом ОНП «Професійна освіта», здійснюється шляхом проходження двох видів практик (3 кредити в педагогічній майстерні та 4,5 – науково-викладацька), а також засвоєння практичних навичок під час виконання наукової складової ОНП шляхом проведення констатувального, формувального та контроль-ного етапів наукового педагогічного дослідження, що сприяє закріпленню відповідних компетентностей. Зміст практик визначається відповідною програмою, розробленою відповідно до «Положення про педагогічну майстерню» https://duan.edu.ua/images/head/Science/UA/PhD_and_Postdoc_studies/015/Polozh_pedag_maysternia.pdf; «Положення про практику в педагогічній майстерні для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 015 Професійна освіта» https://duan.edu.ua/images/head/Science/UA/PhD_and_Postdoc_studies/015/Polozh_praktyka_v_pedag_maysterni.pdf; «Положення про науково-викладацьку практику аспірантів» https://duan.edu.ua/images/head/Science/UA/PhD_and_Postdoc_studies/015/Polozh_nauk_vykl_praktyka.pdf.

Наукова складова програми передбачає здійснення власних фундаментальних та/або прикладних наукових досліджень під керівництвом одного або двох наукових керівників з відповідним оформленням одержаних наукових результатів у вигляді дисертаційної роботи, апробацію результатів дослідження (відповідно до чинних вимог). Ця складова програми не вимірюється кредитами ЄКТС, а оформлюється у вигляді індивідуального плану наукової роботи аспіранта.

Реалізація ОНП протягом чотирьох років базувалася на таких методологічних підходах: системний, компетентнісний, діяльнісний, адрагогічний, студентоцентризований, особистісно орієнтований, партисипативний, середовищний, інтегративний.

Принципами імплементації ОНП стали загальнопедагогічні та специфічні положення, висвітлені у працях провідних дидактів: системності; науковості; систематичності й послідовності; наочності; інтеграції теорії та практики; свідомості й активності; індивідуального підходу; самостійності й активності суб'єктів навчання; міжпредметних зв'язків; позитивного емоційного фону навчання; забезпечення єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій.

До спеціальних принципів нами віднесено:

– *принципи контекстного навчання* (індивідуальної значущості знань, умінь і навичок, яких набуває аспірант; наявності цілісної інформації про сутність і структуру, функції професійної діяльності аспіранта; послідовного переходу від навчальної через квазіпрофесійну до професійної діяльності; проблемного й діалогічного спілкування в системі «аспірант – викладач» і «аспірант – аспірант»; диференційованого підходу до добору змісту професійної підготовки та організації її засвоєння аспірантами; єдності навчання й виховання особистості; відкритості – обґрунтованого використання як традиційних, так і інноваційних технологій навчання);

– *принцип суб'єктності* (полягає у визнанні й усвідомленні неповторної індивідуальності аспіранта, його самоцінності, розвитку як індивіда з унікальним суб'єктивним досвідом, сукупністю особистісних якостей);

– *принцип комунікативної взаємодії* (передбачає презентацію й спільне обговорення аспірантами й викладачами створених ними продуктів);

– *принцип компетентнісного «апгрейдингу»* (потребує надання можливості «нарошувати» необхідні компетенції протягом навчання на ОНП шляхом залучення аспірантів до різних видів діяльності, форм навчальної, наукової роботи, а також освоєння різних інваріантних і варіативних дисциплін);

– *принцип індивідуальної підтримки викладачем навчальної діяльності кожного аспіранта* (передбачає створення умов для вибору індивідуальної траєкторії вивчення навчального матеріалу, регулювання темпу його засвоєння, глибокої адаптації в інтелектуальних системах підтримання навчання, що відповідають моделі того, хто навчається);

– *принцип внутрішньої свободи особистості* (реалізується через надання аспірантам можливості відчувати потребу самореалізуватися в творчості);

– *принцип позиційності* (виявляється у зміні «суперпозиції» викладача й субпозиції аспіранта на рівноправні позиції спів-робітництва, спів-дії, спів-дружності, спів-переживання, спів-відповідальності);

– принцип критичного самооцінювання (набуває функції інструмента до безперервного вдосконалення).

Основними видами навчальних занять стали: *лекція* (інтерактивна лекція, лекція-дискусія, лекція-брифінг, проблемна лекція), *практичні* (тренінги), *семінарські* (сократівський семінар, семінар-інтерв'язія, семінар – захист проєктів, індивідуальних творчих завдань), індивідуальні заняття, (індивідуальні та групові) консультації.

За кожним освітнім компонентом ОНП викладачі ретельно добирали методи та засоби навчання: проблемні, дослідницькі, пошукові, евристичні, проєктні, інформаційно-комп'ютерні (комп'ютерні ігри (gamification) з використанням онлайн-інструмента learningApps), саморозвиваючі, колективні (мікрогрупові, групові), інтегративні, контекстні. Важливу увагу було приділено реалізації діалогічно-дискусійних (диспут, дебати, дискусія, мозковий штурм, круглий стіл, симпозіум); фасилітаційних («автобусна зупинка», mind-mapping, wall crawl, peer-teaching, креативне письмо, метод інтерв'ю та реконструкції, «світлове кафе», storytelling), ситуаційних методів навчання (проблемні ситуації, кейс-метод, комунікативно-ситуаційні задачі). Вагому роль відведено *стратегіям* («взаємне навчання» (Brown & Palisgar), «зигзаг», «зворотний зигзаг» (Т. Hedeem), «Письмовий круглий стіл», «Подумайте в парах») і *технологіям* («акваріум», «гарячий стілець», «пазл», «пазл-2», «навчання в команді», мозковий штурм, «метод Дельбека», «метод синектики», «Mind Mapping») колаборативного навчання. Акцентовано увагу на методах коучингу: методі конкретних ситуацій, методі емоційного стимулювання.

Невід'ємними елементами стали пошукова дослідницька діяльність аспірантів засобами інформаційних технологій, самопідготовка в бібліотеці та за допомогою Інтернет, інформаційне підтримання здобувачів, наставництво (шедоуінг), проведення гостьових лекцій, групових консультацій досвідченими аспірантами, тренінгів, майстер-класів.

До освітнього процесу постійно залучалися фахівці-практики та роботодавці, які проводили майстер-класи, воркшопи, тренінги, семінари-практикуми тощо. Так, для аспірантів було проведено семінар-практикум «Майстерність професійного спілкування викладача вишу» (Г. Локарева, д-р пед. наук, проф. завідувач кафедри акторської майстерності ДВНЗ «Запорізький національний університет», 18.03.2017 р.); майстер-клас «Педагогічна деонтологія» (М. Васильєва, д-р пед. наук, проф., завідувач кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, 29.12.2017 р.); воркшоп «Сучасна медіапедагогіка» (Т. Поясок, д-р пед. наук, проф., декан факультету права, гуманітарних і соціальних наук Кременчуцького національного університету імені М. Остроградського, 8.11.2018 р.); онлайн-консультація «Використання методів математичної статистики в експериментальних педагогічних дослідженнях» (В. Прошкін, д-р пед. наук, проф. кафедри комп'ютерних наук і математики факультету інформаційних технологій та управління Київського університету імені Бориса Грінченка, 6.04.2020 р.). О. Павленко, д-р пед. наук, проф. провела заняття з тем «Концептуальні підходи до професійної підготовки сучасних фахівців», «Стандарти підготовки перекладачів: загальний огляд (на прикладі України, США, Австрії, Кореї)». Проведено бінарні заняття з фахівцями: В. Зірка, д-р філол. наук, проф., С. Кожушко, д-р пед. наук, проф. «Наукова іншомовна комунікація викладача вишу» (9.11.2018 р.). Д-р пед. наук, проф. О. Резван, Харківський нац. ун-т міського господарства імені О.М. Бекетова, провела для аспірантів онлайн-консультацію з організації експериментальної частини наукового педагогічного дослідження (03.04.2020 р.).

Для нас було важливим забезпечити формування *індивідуальної освітньої траєкторії* для кожного аспіранта, що було реалізовано шляхом:

– складання індивідуального навчального плану, який став робочим документом аспіранта, що розроблявся на підставі робочого навчального плану і містив інформацію про перелік та послідовність вивчення навчальних дисциплін, обсяг навчального навантаження аспіранта (усі види навчальної діяльності), типи індивідуальних завдань, систему оцінювання (поточний та підсумковий контроль знань, атестацію здобувача вищої освіти);

– вибору блоку дисциплін з вибіркової компоненти ОНП за власним бажанням, тематики науково-практичних, науково-дослідних робіт відповідно до інтересів здобувачів вищої освіти. Це право аспірантів було регламентовано «Положенням про організацію освітнього процесу» (підрозділ 2.3 «Порядок вибору дисциплін» та «Положенням про підготов-

ку здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти – доктора філософії – з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями);

- організації самостійної роботи здобувачів за допомогою навчальних комп'ютерних програм та електронних підручників;

- проходження сертифікаційних курсів для формування додаткових професійних компетентностей. В університеті діє «Положення про визнання результатів навчання, отриманих у неформальній та/або інформальній освіті», яке регламентує порядок визнання та зарахування результатів такої освіти шляхом валідації. Так, аспіранти мали можливість зараховувати кредити і визнати результати неформальної освіти, у тому числі під час навчання на інших ОП, тренінгах, курсах підвищення кваліфікації, онлайн-курсах від Prometheus, Coursera, Edex, CHAN Academy edX, EdEra та ін., на підставі відповідного сертифіката або іншого документа;

- дистанційної освіти, що дозволяло здобувачам вищої освіти самостійно, у своєму власному темпі та у будь-який час вивчати дисципліни навчального плану шляхом опанування теорії та виконання індивідуальних завдань;

- складання індивідуального графіка роботи аспірантів, що дозволяло їм поєднувати навчання з роботою та набувати паралельно з навчанням досвід професійної діяльності, реалізувати право на повторне навчання та повторне вивчення дисциплін;

- різновидам спілкування науково-педагогічних працівників зі здобувачами;

- участі в різновидах позааудиторної діяльності (наукові та професійні гуртки, конференції, науково-дослідні проекти, самостійна та індивідуальна робота, індивідуально-групові консультації. Так, у 2018–2019 рр. аспіранти брали участь у спільному проекті з кафедрою психології, педагогіки та філософії Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського «Система тренінгових занять щодо розвитку комунікативних якостей майбутніх психологів та соціальних працівників»; проведено серію тренінгів, майстер-класів. Аспіранти стали учасниками науково-практичної школи-семінару та кваліфікаційного тренінгу «Сучасні технології навчальної діяльності викладача ЗВО» (керівник д-р пед. наук, проф. О. Резван, 10.02.2020–6.03.2020 р.)

Індивідуальна освітня траєкторія планувалася і визначалася на конкретний семестр навчання. Контроль за навчальними досягненнями здобувачів здійснювався із застосуванням веб-сервісу Google-Classroom, шляхом перевірки рівня засвоєння матеріалу під час індивідуальних консультацій.

Для нас було важливо максимально поєднати навчання і дослідження аспірантів під час реалізації ОНП. З цією метою в освітній діяльності використовувалися такі елементи досліджень: підготовка дослідницьких, пошукових проектів, під час здійснення яких аспіранти аналізують статті у фахових виданнях, зокрема, індексованих у базах даних Scopus та/або Web of Science Core Collection, розробляють моделі, технології, педагогічні умови, методи, засоби, які можуть використовуватися ними для подальшої роботи за темою дисертаційного дослідження; підготовка публікацій у збірниках, які видаються за результатами проведення наукових або професійних заходів (конференцій, науково-практичних семінарів, тренінгів, вебінарів тощо).

Наукові досягнення здобувачів вищої освіти знаходили відображення в освітньому процесі Університету. Викладачами кафедри було перевірено на практиці ефективність технології розвитку соціально-комунікативної компетентності майбутніх викладачів ЗВО у процесі магістерської підготовки, яку було розроблено аспіранткою Л. Верченко. Розробки здобувачки впроваджено у позааудиторну роботу магістрантів, («Психологічна майстерня» (тренінги-семінари, тренінги психологічно доцільних технологій, Skype майстер-класи) (довідка про впровадження № 35/1 від 13.01.2020 р.). Макхулі Іхабом розроблено дисципліну за вибором «Поліетнічний освітній простір», метою якої є формування готовності до роботи в умовах поліетнічного освітнього середовища. Апробація у процесі підготовки майбутніх філологів у 2018–2019 н.р. (довідка про впровадження № 35/2 від 13.01.2020 р.). Результати досліджень аспірантів знаходили своє відображення в одноосібних та/або спільних з керівником дослідження публікаціях (статтях, тезах доповідей тощо).

Крім зазначеного, здобувачі ОНП вільно брали участь у заходах з освітньої, наукової, науково-дослідної діяльності, що проводяться як в Україні так і за її межами, залучались до

наукових досліджень на засадах академічної свободи. Під час освітнього процесу за ОНП аспіранти проводили наукові дослідження в рамках виконання НДР кафедри «Модернізація професійно-педагогічної освіти в Україні в умовах інтеграції до світового освітнього простору» (№ 0112U002287, 2012–2017 рр.) і «Теоретичні та методичні засади моделювання компетентнісної професійної освіти у контексті євроінтеграції» (№ 0717U004331, 2017–2022 рр.).

Результати спільних наукових досліджень здобувачів та їх наукових керівників публікувалися у фахових виданнях Університету (Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки, видається з 2010 р.), збірниках наукових праць, зокрема за результатами щорічних науково-практичних конференцій для студентів, аспірантів і науковців, міжнародних: «Практична психологія у сучасному вимірі», «Сучасна вища освіта: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень»; всеукраїнській: «Сучасна вища освіта: проблеми та перспективи».

Інструментом долучення аспірантів до міжнародної академічної спільноти стало надання аспірантам можливості публікації результатів наукових досліджень іноземною мовою у періодичних наукових виданнях: *East European Scientific Journal*, Warsaw, Poland (Л. Верченко, І. Макхулі), зарубіжних колективних монографіях, наприклад, статті: «Training as an effective way to develop the future pediatricians' readiness to work in a team» (М. Karpova), «Students Creativity Development: Motivation and Stimulation» (Л. Verchenko). Деякі здобувачі пройшли міжнародне стажування, зокрема В. Андреев підвищив свій професійний рівень під час науково-педагогічного стажування на тему «Інноваційні методи організації освітнього процесу в галузі педагогіки і психології в Україні та країнах ЄС», Університет Марії Кюрі-Склодовської, Польща (з 21.10.2019–29.11.2019 р.); Л. Верченко – в Austin Community College (Austin, Texas, USA) (2017, 2018, 2019 рр.).

Зрозуміло, що під час навчання аспірантів постало питання вибору форм контрольних заходів, які б належним чином дозволили перевірити відповідність сформованих компетентностей за освітнім компонентом програмним результатам навчання.

Усвідомлювали, що основна мета поточного контролю – отримання інформації щодо ступеня продуктивності процесу формування компетентностей за освітнім компонентом. Його особливостями є визначення та обговорення викладачем і аспірантами програмних результатів навчання та критеріїв їх досягнення; забезпечення продуктивного зворотного зв'язку між учасниками освітнього процесу; конструктивна реакція викладачів на освітні запити та потреби кожного аспіранта. Поточний контроль проводився у різних формах. Оцінювалася участь у дискусіях, дебатах, проблемних лекціях, диспутах, ігрових технологіях, самостійна робота (виконання індивідуальних або мікрогрупових проєктів, пошукова, дослідницька діяльність, есе). Форми проведення контрольних заходів та поточного контролю обиралися викладачами залежно від особливостей дисциплін освітнього компонента, методів їх навчання та програмних результатів. Такі форми дозволяли перевірити здатність аспірантів критично осмислювати теорії, основні концепції, інноваційні системи сучасної професійної освіти, демонструвати знання основних концепцій, розуміння теоретичних і практичних проблем, релевантної наукової літератури з проблеми дослідження тощо. Виступи на практичних заняттях, захист індивідуальних та мікрогрупових проєктів відображали здатність аспірантів застосовувати здобутки психолого-педагогічної теорії та практики для розв'язання фахових та дослідницьких завдань, проєктування та реалізації навчальних/розвивальних, наукових проєктів; формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію; демонструвати лідерські якості, навички міжособистісної взаємодії, вміння працювати в команді дослідників; спроможність до креативного розв'язання актуальних проблем у сфері професійної освіти. Письмовий контроль (есе, кейси, дослідницькі й пошукові завдання) показував не лише здатність аспірантів критично осмислювати зміст навчальної дисципліни, а й уміння застосовувати знання для виконання ситуативних завдань.

Підсумковий контроль – екзамен/залік – проводився у терміни, встановлені навчальним планом та графіком освітнього процесу; дозволяв з'ясувати міру сформованості програмних результатів навчання, які вказують на здатність і спроможність здобувачів до розв'язання значущих проблем у сфері професійної діяльності, науки та/або інновацій, вільного спілкування з питань, що стосуються сфери наукових знань та демонструвати інноваційність.

Захист практик дозволяв перевірити опанування аспірантами технологій і методів здійснення фахової діяльності та науково-дослідної роботи, здатність до безперервного саморозвитку та самовдосконалення.

Задоволеність *якістю викладання* та навчання за *освітньо-науковою програмою* є важливим компонентом і умовою успішного освоєння аспірантами майбутньої наукової діяльності. З цією метою відділом аспірантури і докторантури проводиться моніторинг рівня задоволеності аспірантами якістю освітньо-наукової програми (змістове наповнення програми, викладання, забезпеченість освітнього процесу матеріально-технічними та навчально-методичними ресурсами); організацією онлайн-навчання та подальшого удосконалення освітнього процесу; особистісними і професійними якостями викладачів.

Висновок. Підсумовуючи, зазначимо, що на сьогодні вищій школі вкрай необхідний високопрофесійний, компетентний викладач нової генерації, який змінив би сенс і характер професійної діяльності, комунікації відповідно до вимог оновленого ЗВО, поклавши в основу високий професіоналізм, гуманізм, суверенність особистості, неупереджене ставлення до студентів.

Упевнені, що презентований досвід упровадження освітньо-наукової програми «Професійна освіта» підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» у ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» стане в нагоді всім фахівцям, які здійснюють підготовку докторів філософії.

Перспективи подальшого розроблення порушеної проблеми вбачаємо у вдосконаленні механізмів оновлення ОНП, розширенні співпраці із вітчизняними та зарубіжними закладами вищої освіти з питань обміну досвідом підготовки докторів філософії в рамках спільних грантів, обміну здобувачів та наукових досліджень; розширенні застосування інтернет-ресурсів та ІТ-технологій в освітньому процесі; активізації роботи викладачів та аспірантів кафедри щодо наукових публікацій у періодичних виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз Scopus та Web of Science; розширенні участі аспірантів у міжнародних програмах академічної мобільності; започаткуванні практики збирання та врахування інформації щодо кар'єрного шляху та траєкторій працевлаштування випускників ОНП (після перших випусків здобувачів ОНП).

Список використаної літератури

1. Бельмаз Я.М. Викладацьке портфоліо як один з провідних методів професійного розвитку викладачів вищої школи США. *Наукові записки кафедри педагогіки*, 2018. № 42. URL: <https://periodicals.karazin.ua/pedagogy/article/view/10657>.
2. Вітвицька С. Інноваційність у підготовці докторів філософії. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін: матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 16–17 квітня 2019 р.)*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. Т. 1. С. 101–104.
3. Вітченко А. Підготовка майбутніх докторів філософії у вищій військовій школі: досвід, проблеми, шляхи вдосконалення. *Військова освіта*, № 1 (41), 2020, С. 91–102.
4. Волкова Н.П. Концепція освітньо-наукової програми підготовки науково-педагогічних кадрів в аспірантурі зі спеціальності 015 «Професійна освіта». *Вісник Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія*. Дніпропетровськ, 2016. № 1. С. 77–183.
5. Демченко Н.М., Щуцький Б.С. Формування інформаційної компетентності в майбутніх докторів філософії. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2019. № 4. С. 87–96.
6. Долінська Н.В. Педагогічна складова у системі підготовки викладачів в університетах США: дис. ... канд. пед. наук; спец.: 13.00.01; Львів. нац. ун-т імені Івана Франка, Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2019. 235 с.
7. Закон України «Про вищу освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 01.03.2020).
8. Линьова І.О. Оцінювання якості підготовки докторів філософії в контексті євроінтеграції. *Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо оцінювання якості*

вищої освіти в умовах євроінтеграції: аналітичні матеріали (частина I). За ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2018. С. 157–167.

9. Меньяйло В. Методологічні засади підготовки майбутніх докторів філософії до дослідницько-інноваційної діяльності. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, Вип. 2, ч. 1, 2020. С. 106–120.

10. Ніколаєв Є. Як в Україні створити сучасну систему підготовки докторів філософії (Ph.D.)? URL: <https://www.skeptic.in.ua/wp-content/uploads/How-to-create-a-modern-PhDsystem-in-Ukraine.pdf> (дата звернення: 31.12.2019).

11. Олійник І.В. Роль педагогічної практики у формуванні дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії в умовах аспірантури. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2019. Вип. 23. Т. 3. С. 86–92.

12. Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) від 23 березня 2016 р. № 261. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248945529>.

13. Пшенична О.С. Компетентнісна парадигма підготовки здобувачів ступеня доктора філософії в галузі освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2017, Вип. 56–57 (109–110). С. 343–349.

14. Рибачук К.В. Підготовка майбутніх педагогів до професійної діяльності в університетах США: дис. ... канд. пед. наук. Кіровоград, Кіровоградський держ. пед. ун-т імені Володимира Винниченка. 2008.

15. Семенов О. Академічна культура – фундаментальний складник підготовки доктора філософії зі спеціальності 015 «Професійна освіта». *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2016. № 5 (59). С. 192–203.

16. Щипанський П.В. Корецький А.А., Капосльоз Г.В., Зайцев М.М. Організація підготовки докторів філософії у країнах Європейського союзу та Україні: стан, тенденції, перспективи. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ імені Івана Черняхівського*. 2018. № 2 (63). С. 136–142.

17. Anderson, S. & Anderson, B. (2012). Preparation and Socialization of the Educational Professoriate: Narratives of Doctoral Student-Instructors. *The Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 24 (2), 239–251. URL: <http://www.isetl.org/ijtlhe/pdf/IJTLHE1279.pdf>.

18. Austin, A.E., & McDaniels, M. (2006). Using doctoral education to prepare faculty to work within Boyer's four domains of scholarship. *New Directions for Institutional Research*, 129, 51–65.

19. Shulman, L.S. (2008). Foreword. In G. E. Walker, C. M. Golde, L. Jones, A. C. Bueschel, & P. Hutchings (Eds.). *The formation of scholars: Rethinking doctoral education for the twenty-first century* (pp. ix-xiv). San Francisco, CA: Jossey-Bass. 1st Edition.